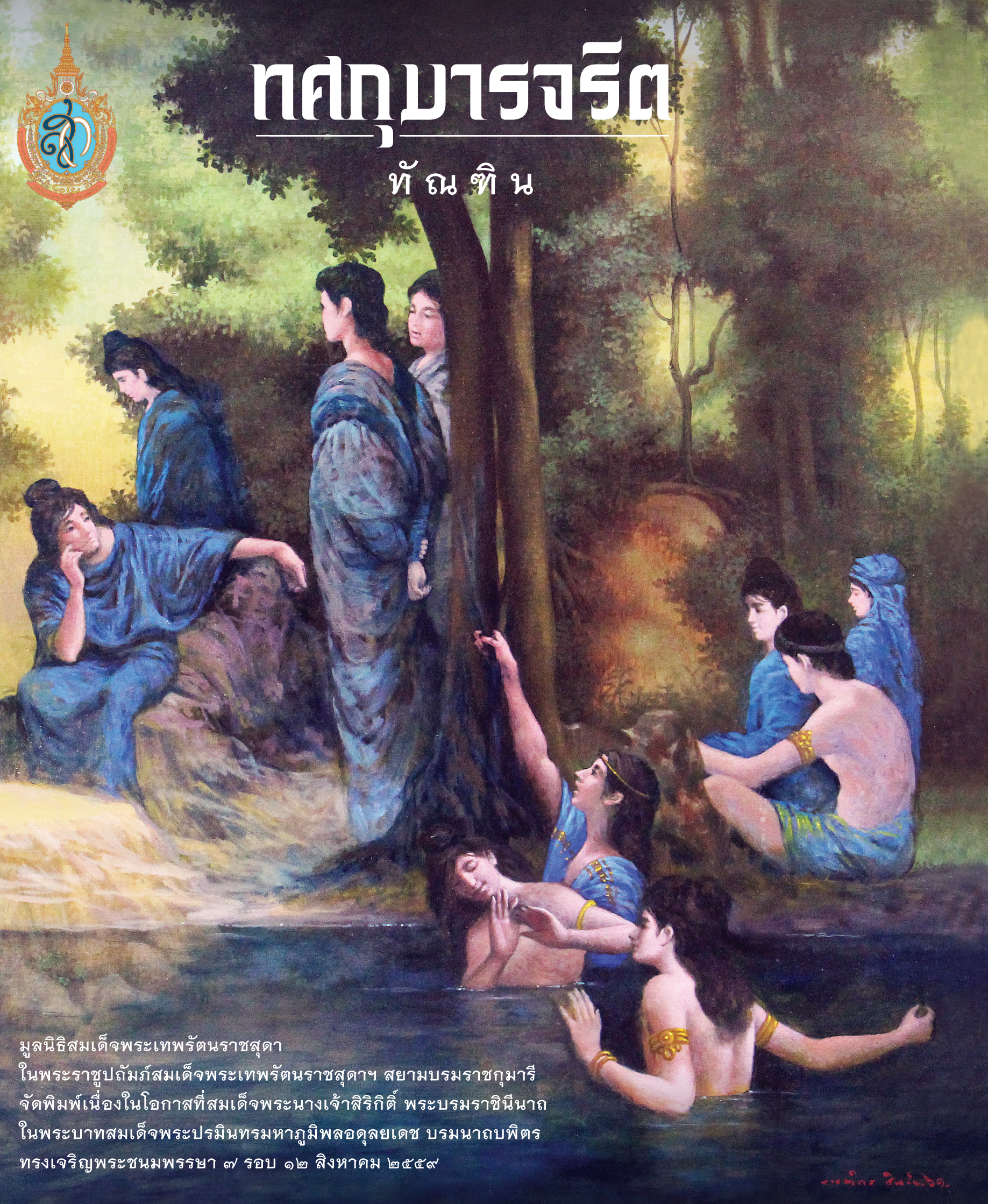

ทศนุบาจาริต

ทัณทิน

มูลนิธิตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๙

ทศกัณฐ์

ทัณทิน

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พระราชประวัติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชสมภพเมื่อวันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ในราชสกุลกิติยากรทางฝ่ายพระบิดา ราชสกุลสนิทวงศ์ทางฝ่ายพระมารดา ทรงเป็นหม่อมราชวงศ์ พระธิดาพระองค์ใหญ่ พระวรรังษีเธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ และหม่อมหลวง บัว สนิทวงศ์ กิติยากร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า สิริกิติ์ มีความหมายว่า ผู้เป็นศรีแห่งกิติยากร

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนราชินี และต่อมาเสด็จไป ทรงศึกษาต่อ ณ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ จนจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ทรง เชี่ยวชาญภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และทรงเปียโนได้เป็นเยี่ยม ต่อจากนั้น พ.ศ. ๒๔๘๙ ทรง ติดตามพระบิดาซึ่งไปดำรงตำแหน่งรัฐทูตวิสามัญและอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศอังกฤษ ประเทศเดนมาร์ก และประเทศฝรั่งเศสตามลำดับ แล้วเสด็จกลับมาทรงเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำ ประเทศอังกฤษอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงศึกษาเปียโนและ ด้านอื่นๆ ณ ประเทศฝรั่งเศสและประเทศอังกฤษ ได้ทอดพระเนตรความเป็นไปและสภาพบ้านเมืองของ ยุโรปในเวลานั้น ทรงมีสายพระเนตรทางด้านศิลปะและดนตรีอย่างลึกซึ้ง บรรดาความรู้ต่างๆ อันกว้างขวาง นี้ได้ทรงไตร่ตรองกลั่นกรองเป็นพระราชดำริเกิดโครงการต่างๆ อันจะอำนวยประโยชน์ต่อพสกนิกรและ บ้านเมืองในเวลาต่อมา

ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ พระวรรังษีเธอ พระองค์เจ้านักขัตรมงคล กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ เมื่อยังทรง พระยศเป็นหม่อมเจ้านักขัตรมงคล และครอบครัวได้รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (เมื่อยังไม่ได้ทรงรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก) พระสิริโฉมและพระจริยาวัตรสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเป็นที่ต้องพระราชหฤทัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ สมเด็จพระ ราชชนนี (สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี) ทรงขอหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ต่อหม่อมเจ้านักขัตร มงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหมั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๒

วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ มีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม โปรดเกล้าฯ สถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร เป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมราชาภิเษกแล้วทรงสถาปนา
สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงพระผนวช ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อทรงปริวัตร
จากสมณเพศ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ ตามประกาศเฉลิมพระอภิไธย ดังนี้

**ประกาศเฉลิมพระอภิไธย
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี**

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการ
โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า ตามราชประเพณีเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินี ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เคยมีประกาศให้ออก
พระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และทรงพระราชดำริเห็นว่า
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ ในระหว่างที่ทรงผนวช และได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจแทนพระองค์ด้วย
พระปรีชาสามารถ สสนองพระราชประสงค์เป็นที่เรียบร้อย เป็นการสมควรที่จะได้
เฉลิมพระอภิไธยให้เชิดชูพระเกียรติยศยิ่งขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอภิไธยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาล
ปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงปฏิบัติและบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทุกสถานเต็มบริบูรณ์ สมพระอิสริยยศพระอิสริยยศักดิ์ทุกประการ ทั้งในพระฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จพระอัครมเหสีผู้ทรงร่วมทุกข์สุข ทรงติดตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนับสนุนพระราชกรณียกิจทั้งปวงอย่างมิได้ทรงย่อท้อ ทรงเป็นพระราชมารดาผู้ประเสริฐอบรมสั่งสอนพระราชโอรสพระราชธิดาให้ทรงทราบตระหนักหน้าที่อันพึงทรง บำเพ็ญต่อบ้านเมือง ดังพระราชดำรัสในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ ศาลา ดุสิตาลัย วันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ความว่า

...ข้าพเจ้าตระหนักดีว่า สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยดำรงอยู่ได้โดยตลอด ก็ด้วยความรัก ของประชาชน ด้วยความพร้อมใจกันปกป้องรักษาของประชาชน ข้าพเจ้าได้สั่งสอนลูกๆ เสมอ ว่าถ้าไม่ใช่เพราะคนไทยผูกใจมั่นอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว สถาบันนี้ก็คงจะดำรงอยู่มา จนทุกวันนี้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นพวกเราทุกคนจึงมีหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อประชาชนเสมอ...

ในส่วนที่ทรงเป็น “แม่ของแผ่นดิน” นั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงงานเพื่อประชาชนในทุกสถานที่ ทอดพระเนตรเห็นความยากลำบาก ของประชาชน และความเป็นอันตรายของบ้านเมืองในระยะเวลาที่ล่อแหลม มีความขัดแย้งกันทางความคิด มีการก่อการร้าย ได้เสด็จเข้าไปสู่สมรภูมิเพื่อทรงช่วยเหลือทหารและความทุกข์ยากของราษฎรผู้ตกอยู่ใน ท่ามกลางอันตราย

ความจริงคำว่า “แม่ของแผ่นดิน” ตรงตามความหมายที่สุดในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ การเป็น “แม่ของแผ่นดินและประชาชน” นั้น คำว่า ประชาชน หมายถึงผู้ที่เกิดมาเป็นลูก พระราช กรณียกิจทั้งปวงที่ทรงพากเพียรมีพระราชอุตสาหะยอมเป็นไปเพื่อประชาชน และเพื่อให้บ้านเมือง เป็นปกติสุขทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ ศิลปวัฒนธรรม อันจะทำให้บ้านเมืองมั่นคง ประชาชน หาเลี้ยงชีพได้โดยชอบ มีกำลังรักษากันเมืองไม่ให้แตกแยก ได้อาศัยอยู่เย็นเป็นสุข การได้เข้าถึง ศิลปวัฒนธรรมภาษาของตนเองก่อให้เกิดความรักชาติที่มีฐานอันมั่นคง จึงได้ประโยชน์ทั้งรักษาสมบัติของ ชาติและรักษาชาติในเวลาเดียวกัน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีผู้สรุปและ แลงหลักการทำงานไว้อย่างดีในหนังสือ ๘๔ พรรษา ราชนิศรีแผ่นดิน ดังนี้

- โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ ๔๙๙ โครงการ
- โครงการพัฒนาด้านการเกษตร ๓๘ โครงการ
- โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ๖๑ โครงการ
- โครงการพัฒนาด้านส่งเสริมอาชีพ ๒๖๐ โครงการ
- โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร ๑๔ โครงการ

- โครงการพัฒนาด้านบูรณาการ/อื่นๆ ๗๑ โครงการ
- โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม/การศึกษา ๕ โครงการ

นับจากวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๓ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานัปการตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงงานด้วยความมุ่งมั่นและอดทน ตรากตรำพระวรกายเคียงคู่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เพื่อบรรเทาทุกข์ บำรุงสุข และสร้างรอยยิ้มแก่อาณาประชาราษฎร์มาอย่างยาวนานตลอดระยะเวลากว่า ๖๐ ปี ด้วยทรงเห็นว่าทุกข์ของราษฎรนั้นรอมไม่ไ้ แม้จะต้องเสด็จพระราชดำเนินลุยน้ำ บุกป่าฝ่าดงในระยะทางไกล อันตรายเป็นด้าน มิทรงเกรงกลัวและย่อท้อต่อความยากลำบาก ด้วยมีพระราชประสงค์รับทราบปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร และพระราชทานพระราชดำริให้จัดทำโครงการพัฒนาที่หลากหลายทั้งคุณภาพชีวิต อาชีพ และสิ่งแวดล้อมที่กระจายไปในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ ซึ่งล้วนเป็นการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติสังคม มิติศิลปวัฒนธรรม มิติสิ่งแวดล้อม และมิติเศรษฐกิจ เพื่อให้คนไทยมีสุขภาพ มีอาชีพ มีรายได้ และชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์และยั่งยืน

หลักการทรงงานในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงยึดถือจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร แนวพระราชดำรินด้านการทรงงานพัฒนาบนหลักการ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาในระดับพื้นฐานของประเทศ คือ “ชนบท” อันเป็นแหล่งผลิตอาหารและเกษตรกรรมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

๒. ให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้าน “จิตใจ” เพื่อนำไปสู่ความสุข สันติ และเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

๓. ให้ความสำคัญกับ “โอกาส” ของราษฎร ที่จะได้รับการพัฒนาหรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในภูมิภาคใด นับถือศาสนาหรือพูดภาษาใด

๔. ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ “ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง

๕. ให้ความสำคัญกับการส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาตามแนวพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และโครงการของรัฐบาล ซึ่งยังประโยชน์สุขแก่ราษฎร

โครงการทั้งปวงนี้ย่อมมีจุดมุ่งหมายประการเดียวคือการทำให้นบ้านเมืองสงบเรียบร้อย อุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข พระวิริยอุตสาหะในการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทั้งปวงนี้จึงสมดังพระราช

สมัญญาอันประชาชนถวายว่า “แม่ของแผ่นดิน” อย่างแท้จริง

เดชะพระราชกุศลอันเป็นผลแห่งพระเมตตากรุณาทยาธิคุณอันบริสุทธิ์ดุจสุธาทิพย์ชโลมหล่อเลี้ยง
ประชากรราษฎร์และบ้านเมือง ขอสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จงทรงรุ่งเรืองพระสิริสวัสดิ์
พิพัฒนามงคลพระชนมายุยิ่งยืนนาน เสด็จสถิตเป็นหลักอันเกษมศานต์แห่งชนนิกรและพระนครสยาม
ประเทศสืบไปชั่วกาลนาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ

หนังสืออ้างอิง

กปร. สำนักงาน. ๙๔ พรรษา ราชนีศรีแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักงาน กปร., ๒๕๖๐.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. สมเด็จพระแม่กับการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: บริษัท
ปตท. จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.

วิชาการ, กรม. กระทรวงศึกษาธิการ. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ: ครูสภา, ๒๕๓๗.

“ปานลักษมีเสมอ แห่งหล้า”

ลักษมีไวย ลักษมีรว ลักษมี ยา
ยานไรรคานจรหกลยา
กल्याณการ ชนกายราชญี
ราชญีไย สุกทุร ภาตครชาตไย //

लक्ष्म्यैव लक्ष्मीरिव लक्ष्मी या
यानीनरेशानुचरीहकल्या।
कल्याणकारी जनकायराज्ञी
राज्ञ्यै सुभद्रं भवतुगजात्यै ॥

ทรงศรีศกโชคล้า	ลักษณเลอ แม่นา
ปานลักษมีเสมอ	แห่งหล้า
โดยเสด็จเรศเธอ	ทุกถิ่น
เทียรทวยอยศอ้า	เอ๋ยเอื่อนอรองค์
กल्याณกิจล้วน	ธ ทรง สรรค์เฮย
ราชกรัยกท่านธำรง	อยู่เกล้า
ขอศรีสุกทรจง	บังเกิด
องค์อครชาติแม่เจ้า	ไพท้าวจอมสยาม

พระราชินีแห่งปวงชน พระองค์ใด ผู้มีลักษณดี
เป็นดังพระลักษมี ด้วยความมีสิรินนเทียว
ทรงเป็นผู้ติดตามพระนเรศในการเสด็จพระราชดำเนิน
มีถ้อยคำสดดีในโลกนี้ เป็นผู้กระทำสิ่งอันดีงาม
ขอมิ่งมงคล จงบังเกิดแก่พระราชินีผู้มีพระชาติอันสูงส่งพระองค์นี้เทอญ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชานปวิช ทัตแก้ว

ประพันธ์

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗ รอบในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๙ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาได้จัดพิมพ์หนังสือ “ทศกumarจรีต” (การผจญภัยของกุมารทั้งสิบ) ซึ่งแปลจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยออกเผยแพร่เพื่อเฉลิมพระเกียรติด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

ทศกumarจรีตเป็นนิยายร้อยแก้วภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ทัณฑิน กวีและนักทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตผู้มีชื่อเสียงในคริสต์ศตวรรษที่ ๗ เป็นผู้รจนา เป็นเรื่องชายหนุ่มสิบคนซึ่งออกไปผจญภัยแต่เกิดพลัดกัน เมื่อกลับมาพบกันก็พลัดกันเล่าเรื่องของตน

นิยายเรื่องนี้มีคุณค่าด้านภาษาวรรณศิลป์ มีเนื้อหาที่ฉายภาพสังคมอินเดียและวิถีชีวิตชาวอินเดียไว้อย่างละเอียดซึ่งไม่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องอื่น ทั้งยังแสดงให้เห็นค่านิยม ความเชื่อของชาวอินเดียโบราณซึ่งมีคุณค่าควรแก่การศึกษาด้านการทวิทยา นอกจากนั้นทศกumarจรีตยังมีเนื้อหาสอดคล้องกับเนื้อหาในวรรณคดีไทย เช่น การผจญภัยแบบเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ การอุ้มสม ฯลฯ จึงจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบกับวรรณคดีไทยต่อไป

การจัดพิมพ์ “ทศกumarจรีตของทัณฑินฉบับภาษาไทย” นี้ นับเป็นการจัดพิมพ์หนังสือครั้งสำคัญยิ่งอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากเป็นนิยายสันสกฤตฉบับแปลภาษาไทยที่สมบูรณ์ที่สุด มีภาพจิตรกรรมที่งดงามประกอบเรื่อง ดังนั้นการจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้เนื่องในโอกาสอันเป็นมหามงคลดังกล่าวจึงเป็นการสืบสนองพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ ด้านวรรณกรรมและด้านการอ่าน และเป็นการเผยแพร่วรรณคดีสำคัญของโลก เอื้อประโยชน์ด้านการศึกษาวรรณคดี สังคม และโบราณคดีโดยตรง เป็นการเจริญปัญญาของบ้านเมืองโดยรวมด้วย

คำนำ

ของมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗ รอบในพุทธศักราช ๒๕๕๙ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เห็นสมควรแปลวรรณคดีเรื่อง “ทศกumarจรีต” ของทักทิน จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยเพื่อเป็นบรรณานุกรมเฉลิมพระเกียรติคุณสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงดงามและถึงพร้อมด้วยคุณความดีทั้งปวง

ในการแปลนี้ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาได้มอบหมายให้อาจารย์ด้านภาษาและวรรณคดีสันสกฤตจากสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นคณะผู้แปล จัดทำคำอธิบายชื่อตัวละคร และจัดทำอภิธานศัพท์ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิและคณะบรรณาธิการตรวจทานความถูกต้องของการแปลไปตลอดเรื่อง นอกจากนี้ยังได้มอบหมายให้อาจารย์เนติกร ชินโย ศิลปินผู้มีชื่อเสียงวาดภาพประกอบด้วย มูลนิธิฯ ขอขอบคุณคณะผู้แปล ศิลปินผู้วาดภาพ ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจต้นฉบับแปล และคณะบรรณาธิการไว้ ณ ที่นี้

มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาขอขอบคุณกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมที่สนับสนุนการจัดทำและจัดพิมพ์หนังสือ “ทศกumarจรีต” และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเรื่อง “ทศกumarจรีตของทักทินฉบับภาษาไทย” นี้ จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจ ช่วยขยายองค์ความรู้ด้านการทวิทยาโดยเฉพาะวรรณคดีสันสกฤตและศิลปวัฒนธรรมต่างๆ และช่วยเพิ่มพูนคลังวรรณกรรมไทยเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวรรณคดีเปรียบเทียบต่อไป

(ท่านผู้หญิงนราวดี ชัยเจนียน)

ประธานกรรมการมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา

คำชี้แจง

ในวรรณคดีสันสกฤตมีนิยายร้อยแก้วที่มีชื่อเสียงเรื่องหนึ่ง คือ ทศกุมารจรีต (การผจญภัยของกุมารทั้งสิบ) ประพันธ์โดยทณทิน กวีและนักทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤตในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๗ เป็นเรื่องเล่าการผจญภัยของชายหนุ่มสิบคน มีเจ้าชายราชวาทนะและสหาย สหายทั้งเก้าได้ออกตามหาเจ้าชาย เมื่อทุกคนได้มาพบกันแล้วก็ผลัดกันเล่าเรื่องการผจญภัยของตน แล้วทั้งสิบคนก็ร่วมกันพิชิตศัตรูจนได้ชัยชนะ

ภาษาในทศกุมารจรีตสละสลวยงดงามมาก ผู้ประพันธ์ใช้กลวิธีการแต่งอย่างวิจิตรบรรจงทั้งการเล่าเรื่อง การพรรณนา และการใช้อุปมา โดยเฉพาอย่างยิ่งบทพรรณนาตัวละครอย่างละเอียด ประณีต อันเป็นขนบนิยมในการแต่งร้อยแก้วในภาษาสันสกฤต ทศกุมารจรีตแปลเป็นภาษาต่างๆ เช่น ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน เบลูซของอินเดียได้ ฯลฯ แต่ละภาษามีสำนวนแปลหลายสำนวน แสดงให้เห็นว่าเรื่องนี้แพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันในหมู่ผู้ศึกษาและผู้สนใจการตริทยาเป็นอย่างดี

นอกจากภาษาที่งดงาม ทศกุมารจรีตยังนับเป็นบันทึกประวัติศาสตร์สังคมอินเดียฉบับสำคัญอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากการฉายภาพวิถีชีวิตชาวอินเดียไว้อย่างละเอียดลออซึ่งไม่ปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องอื่น เช่น วิธีการหุงข้าว การเคาะเปลือกข้าวเจ้า การชนไก่ การเดินเรือสำเภาติดต่อกับชายฝั่งดินแดนอื่นๆ และยังแสดงให้เห็นค่านิยม ความเชื่อของชาวอินเดียโบราณ เช่น การเมืองการปกครอง ศิลปศาสตร์ ๖๔ ประการ การบูชาเทวรูป ความเชื่อเรื่องชาติภพ นิमितและความฝัน มนต์ร่ายยา การเล่นพนัน ศาสตร์ของโจร อำนาจของอมมฤตย์ ศิลปะของหญิงงามเมือง ฯลฯ

น่าสังเกตว่าทณทินสร้างตัวละครเอกหลายตัวในมุมมองใหม่ กล่าวคือ พระเอกในวรรณคดีสันสกฤตหลายเรื่องล้วนมีคุณธรรม มีใจสูงส่ง ส่วนพระเอกในทศกุมารจรีตหลายคนมีการกระทำที่อาจดูเหมือนไม่มีคุณธรรมหรือไม่ก็เกียติแต่ก็บรรลุเป้าหมายที่มีคุณธรรมในท้ายที่สุด เช่น การเป็นโจร การปลอมตัวไปหลอกสังหารตัวร้าย การใช้เล่ห์เหลี่ยมทำอุบายต่างๆ ฯลฯ ที่สำคัญคือตัวละครเอกเหล่านี้สามารถเผชิญอุปสรรคและพิชิตดินแดนต่างๆ ได้โดยลำพังทั้งที่อายุน้อยและไม่มีไพร่พลติดตามช่วยเหลือ การสร้างตัวละครเอกเช่นนี้ทำให้ผู้แต่งสามารถสร้างเรื่องราวให้มีสีสันและแตกต่างกับวรรณคดีเรื่องอื่นได้

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมีบทบาทสำคัญในทุกตอน ทักษิณตั้งใจสร้างตัวละครทุกตัวอย่างวิจิตรบรรจง คืองามพร้อมทั้งรูปสมบัติ คุณสมบัติ และปัญญา ตัวละครเอกฝ่ายชายแต่ละคนมีภารกิจเดินทางไปแคว้นต่างๆ ไม่ซ้ำกัน ในตอนจบกุมารทั้งสิบเป็นผู้พิชิต ได้ครองแผ่นดินพร้อมทั้งได้คู่ครองด้วย ส่วนตัวเอกฝ่ายหญิงในเรื่องเล่าแต่ละเรื่องเป็นภาพแทนของแผ่นดินที่ตัวเอกฝ่ายชายไปพิชิตและได้ครอบครอง ดังที่ผู้แต่งมักใช้ภาพพจน์เปรียบสตรีกับแผ่นดินหรือพระแม่ธรณี และใช้ความเปรียบว่าการที่พระราชินีได้ครอบครองสตรีก็นับเหมือนได้ครอบครองพระแม่ธรณีซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของแผ่นดิน

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรรณานถปิตร ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๗ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๙ มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาเห็นสมควรเปลี่ยนชื่อเรื่องทศกัณฐกจรีต จากต้นฉบับภาษาสันสกฤตเป็นภาษาไทยฉบับสมบูรณ์ฉบับแรก เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ ๙ ผู้ทรงเป็นประหนึ่ง “แม่แห่งแผ่นดิน” ผู้ทรงถึงพร้อมด้วยพระสิริโฉมและทรงคุณอันประเสริฐ

นอกจากคุณค่าในด้านต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ทศกัณฐกจรีตยังมีเนื้อหาหลายตอนสอดคล้องกับเนื้อหาในวรรณคดีไทย เช่น การผจญภัยแบบเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ การอุ้มสม การชุบตัว การใช้กลอุบายเปลี่ยนตัว การปลอมตัว การประลองปัญญาด้วยการถามตอบปริศนา ฯลฯ การถ่ายทอดนิยายเรื่องทศกัณฐกจรีตมาเป็นภาษาไทยจึงน่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวรรณคดีไทยในเชิงเปรียบเทียบต่อไปด้วย

ในการแปลเรื่องทศกัณฐกจรีต คณะผู้แปลใช้ต้นฉบับภาษาสันสกฤตฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ ที่ M. R. Kale อาจารย์ผู้สอนภาษาสันสกฤต ณ มหาวิทยาลัยบอมเบย์ ประเทศอินเดีย พิมพ์เผยแพร่เมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๙ เป็นต้นฉบับที่แบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนที่ ๑ เรียกว่า ปูรวปฐิกา (บทต้น) ได้แก่ บทที่ ๑-๕ ตอนที่ ๒ ได้แก่ บทที่ ๖-๑๓ และตอนที่ ๓ เรียกว่า อุตตรปฐิกา (บทปลาย) ได้แก่ บทที่ ๑๔ และบทที่ ๑๕ (ปัจฉิมบท) ต้นฉบับเดิมมีเพียงตอนที่ ๒ ส่วนบทต้นและบทปลายนั้นเป็นต้นฉบับที่พบภายหลัง ในการแปลเป็นภาษาไทยนี้ คณะผู้แปลได้จัดแบ่งบทใหม่เป็น ๑๓ บท ตามลำดับเนื้อหาพร้อมทั้งตั้งชื่อบทให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องต่อด้วยปัจฉิมบทเป็นบทส่งท้าย

ในการแปลเพื่อให้ผู้อ่านคนไทยเข้าใจเนื้อเรื่องได้ง่าย คณะผู้แปลจึงไม่แปลโดยพยัญชนะ แต่แปลแบบเก็บศัพท์ทุกคำแล้วเรียบเรียงสำนวนภาษาให้เรียบง่ายแบบเรื่องเล่าและใช้ราชาศัพท์แบบนิทานคือไม่เต็มรูปแบบ คำและข้อความที่อาจเป็นปัญหาในการสื่อความ จะมีอภิธานศัพท์อยู่ท้ายเรื่อง นอกจากนั้นเนื่องจากเรื่องนี้มีตัวละครจำนวนมาก จึงได้ทำบัญชีรายชื่อตัวละครไว้ และเพื่อเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านจึงมีภาพประกอบเนื้อเรื่องแต่ละตอนด้วย

การจัดทำหนังสือทศกัณฐกจรีตของทักษิณฉบับภาษาไทยมีขั้นตอนดังนี้

- ขั้นที่ ๑ คณะผู้แปลแบ่งต้นฉบับไปแปล
- ขั้นที่ ๒ คณะผู้แปลส่งต้นฉบับแปลให้ศิลปินผู้วาดภาพประกอบ
- ขั้นที่ ๓ คณะผู้แปลประชุมพิจารณาสำนวนแปลร่วมกันเพื่อให้สำนวนแปลสม่ำเสมอตลอดทั้งเรื่อง ทั้งนี้ เมื่อพบปัญหาหรือข้อสงสัยได้สอบถามกับต้นฉบับภาษาสันสกฤตอื่นๆ และฉบับแปลภาษาอังกฤษต่างๆ
- ขั้นที่ ๔ คณะผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบต้นฉบับแปล
- ขั้นที่ ๕ คณะบรรณาธิการตรวจทานและปรับปรุงต้นฉบับแปลตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ทศกumar จริตของทัศนฉบับภาษาไทยเป็นผลจากความร่วมมือของคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิภาษาสันสกฤตของมหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และศิลปินผู้วาดภาพประกอบซึ่งเป็นศิษย์เก่าของคณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร การดำเนินงานเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๙ แล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๕๖๑ จนปรากฏเป็นทศกumar จริตของทัศนฉบับภาษาไทยที่สมบูรณ์สวยงามเป็นฉบับแรกในประวัติศาสตร์คดีไทย อันจะเป็นคลังปัญญาให้คนไทยได้เห็นคุณค่าของวรรณคดีเอกเรื่องนี้

สารบัญ

พระราชประวัติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ	(๑)
ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร	
“ปานลักษ์มีเสมอ แห่งหล้า”	(๗)
พระราชนิพนธ์คำนำสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี	(๙)
คำนำของมูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา	(๑๐)
คำชี้แจง	(๑๑)
สารบัญ	(๑๔)
สารบัญภาพ	(๒๑)
บทที่ ๑ กำเนิดเหล่ากุมาร	๑
ตัวละครบทที่ ๑	๑
- ในราชสำนักของราชาราชหงสะแห่งแคว้นมคธ	๕
- ในสงครามครั้งที่ ๑ ราชาราชหงสะทำสงคราม	๗
ชนะราชามาณสาระแห่งแคว้นมัลวะ	
- ในสงครามครั้งที่ ๒ ราชาราชหงสะแพ้สงคราม	๙
ต้องไปอยู่ป่าวินธยะพร้อมเทวีสุเมตี	
- กำเนิดเจ้าชายราชวาหนะและบุตรมนตรี ๔ คน	๑๒
ได้แก่ ประมติ มิตรคุปตะ มัณฑรคุปตะ และวิศรุตะ	
- ดาบสน้าเจ้าชายอุปहारวรรณโอรสของราชาประหารวรรณ	๑๒
มาถวายราชาราชหงสะ	
- ราชาราชหงสะได้เจ้าชายอุปहारวรรณ	๑๖
โอรสอีกองค์หนึ่งของราชาประหารวรรณ	

- ดาบสโสมเทวศรรมันนำปุษโปทภวะบุตรของรัตโนทภวะ ๑๖
 มาถวายราชาราชหงสะ พระองค์ประทานให้ลู่คือสุศรุตะไปเลี้ยง
- นางตาราวลีนำอรรธปาละบุตรของกามปาละมาถวายเทวีวิสมตี ๑๘
 ราชาราชหงสะประทานให้ลู่คือสุมิตระไปเลี้ยง
- ดาบสศิษย์ของวามเทวะนำโสมทัตตะบุตรของสัตยวรมัน ๑๘
 มาถวายราชาราชหงสะ พระองค์ประทานให้ลู่คือสุมติไปเลี้ยง
- เจ้าชายราชวาทนะและกุมารทั้งเก้าเจริญวัยมาด้วยกัน ๒๑

บทที่ ๒ การช่วยพราหมณ์มาตั้งคะ ๒๓

ตัวละครบทที่ ๒ ๒๓

- มุณีวามเทวะแนะนำให้เหล่ากุมารออกเดินทางไปพิชิตดินแดนต่างๆ ๒๔
- เจ้าชายราชวาทนะพบพราหมณ์มาตั้งคะ ๒๔
- เจ้าชายราชวาทนะหนีเพื่อนๆ ไปกับมาตั้งคะ ๒๘
- มาตั้งคะได้ร่างทิพย์ ได้แต่งงานกับนางกาลินที และได้ครองเมืองบาดาล ๒๙
- เจ้าชายราชวาทนะพบโสมทัตตะ ๓๐

บทที่ ๓ เรื่องของโสมทัตตะ ๓๓

ตัวละครบทที่ ๓ ๓๓

- โสมทัตตะพบแก้วมณีในแม่น้ำ ๓๔
- โสมทัตตะถูกทหารของมัตตกาละจองจำในข้อหาขโมยแก้วมณี ๓๕
- โสมทัตตะกับทหารของมนตรีมานปาละที่ถูกจองจำหนีออกจากคุกได้ ๓๖
- โสมทัตตะช่วยมนตรีมานปาละสังหารราชามัตตกาละ ๓๗
- โสมทัตตะได้อภิเษกกับนางวามโลจนาริตาราชาวีรเกตุ และได้เป็นยุพราช ๓๗
- เจ้าชายราชวาทนะพบปุษโปทภวะ ๓๙

บทที่ ๔ เรื่องของปุษโปทภาวะ ๔๑

ตัวละครบทที่ ๔ ๔๑

- ปุษโปทภาวะพบรัตโนทภาวะบิดาซึ่งกำลังโดดหน้าผาฆ่าตัวตาย ๔๓
- ปุษโปทภาวะช่วยสุฤตตามารดาซึ่งกำลังโจนเข้ากองไฟ ๔๕
- ปุษโปทภาวะตามจันทรपालะพ่อค้ากองเกวียนไปเมืองอุชชยีนี ๔๖
- เพื่อตามหาเจ้าชายราชวาทนะ
- ปุษโปทภาวะพบนางพาลจันทริกาบุตริพันธุ์पालะ ๔๗
- ปุษโปทภาวะวางแผนสังหารท้าวธรรมัน ๔๘
- ปุษโปทภาวะแต่งงานกับนางพาลจันทริกา ๕๒

บทที่ ๕ เรื่องของเจ้าชายราชวาทนะ ๕๓

ตัวละครบทที่ ๕ ๕๓

- เจ้าชายราชวาทนะได้พบเจ้าหญิงวันติสุนทรีในอุทยาน ๕๔
- เจ้าชายราชวาทนะเล่าเรื่องที่ตนและเจ้าหญิงถูกราชหงส์สาปในอดีตชาติ ๕๘
- วิทเยศวระทำอุบายให้เจ้าชายราชวาทนะได้ครองรักกับเจ้าหญิง ๖๔

บทที่ ๖ เรื่องของเจ้าชายราชวาทนะ (ต่อ) ๖๙

ตัวละครบทที่ ๖ ๖๙

- เจ้าชายราชวาทนะถูกโซ่ล่ามที่บาทตามคำสาป ๗๑
- ราชাজันทรธรรมันจับเจ้าชายราชวาทนะไปจองจำ ๗๓
- ราชาสิงหวรรณันไม่ยอมยกธิดาให้ จันทรธรรมันจึงยกทัพไปโจมตี ๗๓
- เจ้าชายราชวาทนะพ้นคำสาป ๗๗
- ราชাজันทรธรรมันถูกเจ้าชายอุปหารวรรณันสังหาร ๗๗
- เจ้าชายราชวาทนะพบเจ้าชายอุปหารวรรณัน ๗๗
- เจ้าชายราชวาทนะได้พบเพื่อนๆ คือ เจ้าชายอุปหารวรรณัน ๗๙
- อรรธपालะ ประมดี มิตรคุปตะ มัณฑรคุปตะ วิศรุตตะ

บทที่ ๗ เรื่องของเจ้าชายอุปहारวรรมัน	๘๑
ตัวละครบทที่ ๗	๘๑
- เจ้าชายอุปहारวรรมันพบมุนีมีริจิเพื่อขอให้ช่วยบอกทางตามหาเจ้าชายราชวาหนะ	๘๔
- มุนีมีริจิเล่าเรื่องที่ตนถูกนางกามมัญชรีหลอกหลวง	๘๔
- เจ้าชายอุปहारวรรมันพบวสุปาลิตะซึ่งถูกนางกามมัญชรีปอกลอก	๘๕
- เจ้าชายอุปहारวรรมันพบวิมรทกะในบ่อนพนัน	๘๗
- เจ้าชายอุปहारวรรมันพบนางกุลपालิกา	๘๗
- เจ้าชายอุปहारวรรมันทำอุบายช่วยให้นางกุลपालิกาได้แต่งงานกับธนมิตระ	๑๐๑
- เจ้าชายอุปहारวรรมันทำอุบายเรื่องถุงหนังล้ค่าหลอกนางกามมัญชรี	๑๐๕
- เจ้าชายอุปहारวรรมันได้แต่งงานกับนางราคมัญชรี	๑๐๕
- เจ้าชายอุปहारวรรมันทำอุบายกับนางศฤคาลิกาและธนมิตระ เพื่อมิให้ตนถูกพระราชาลงโทษประหาร	๑๑๐
- นางศฤคาลิกาทำอุบายให้กานตกะหลงรักเจ้าหญิงอัมพาลิกา	๑๑๓
- กานตกะใช้เจ้าชายอุปहारวรรมันชุดอุโมงค์ เพื่อตนจะไปถึงตำหนักเจ้าหญิงอัมพาลิกา	๑๑๕
- เจ้าชายอุปहारวรรมันสังหารกานตกะ	๑๑๕
- เจ้าชายอุปहारวรรมันพบเจ้าหญิงอัมพาลิกา	๑๑๖
- เจ้าชายอุปहारวรรมันสังหารราชาจันทวรรมัน	๑๒๐
- เจ้าชายอุปहारวรรมันได้ครองคู่กับเจ้าหญิงอัมพาลิกา	๑๒๐
บทที่ ๘ เรื่องของเจ้าชายอุปहारวรรมัน	๑๒๑
ตัวละครบทที่ ๘	๑๒๑
- เจ้าชายอุปहारวรรมันพบแม่นมซึ่งเล่าเรื่องที่เจ้าชายพลัดพรากกับพระบิดามารดา	๑๒๓
- เจ้าชายอุปहारวรรมันทำอุบายจนได้นางกัลปสุนทรี	๑๒๗
- เจ้าชายอุปहारวรรมันทำอุบายกำจัดราชาวิกฏวรรมัน	๑๓๔
- เจ้าชายอุปहारวรรมันช่วยพระบิดามารดาให้กลับมาครองราชย์	๑๔๐
- เจ้าชายอุปहारวรรมันนำทัพไปช่วยราชาสิงหวรรมัน	๑๔๑

บทที่ ๙ เรื่องของอรรธปาละ ๑๔๓

ตัวละครบทที่ ๙ ๑๔๓

- อรรธปาละพบปุณณภัทระซึ่งเล่าเรื่องของกามปาละบิดาของอรรธปาละ ๑๔๖
 - กามปาละเล่าเรื่องของตนแก่ปุณณภัทระ ๑๔๘
 - นางตาราวลีเล่าเรื่องของตนแก่กามปาละ ๑๔๙
 - อรรธปาละวางแผนกับปุณณภัทระเพื่อช่วยชีวิตกามปาละ ๑๕๔
 - อรรธปาละพบนางมณิกรรณิกาในตำหนักใต้ดิน ๑๕๘
 - อรรธปาละจับราชาสิงหโฆษะบิดาเลี้ยงของนางมณิกรรณิกาได้ ๑๖๒
 - อรรธปาละได้อภิเษกกับนางมณิกรรณิกา และกามปาละ ๑๖๒
- ได้ครองแคว้นกาศิของราชาสิงหโฆษะ

บทที่ ๑๐ เรื่องของประมติ ๑๖๓

ตัวละครบทที่ ๑๐ ๑๖๓

- นางตาราวลีอุ้มประมติไปนอนข้างเจ้าหญิงนวมาลิกา ๑๖๔
 - นางตาราวลารู้ว่าประมติเป็นลูก และพากลับไปในป่าตามเดิม ๑๗๐
 - ประมติพบพราหมณ์เฒ่าในสังเวียนชนไก่ ๑๗๐
 - นางกำนัลของเจ้าหญิงนวมาลิกาออกตามหาชายในภาพวาด ๑๗๑
 - ประมติวาดภาพเจ้าหญิงนวมาลิกานอนอยู่ข้างตนในภาพนั้น ๑๗๓
 - ประมติทำอุบายปลอมเป็นลูกสาวของพราหมณ์เฒ่า ๑๗๔
- ให้พราหมณ์นำไปฝากให้ราชาธรรมวรณะช่วยดูแล
- ประมติได้ครองรักกับเจ้าหญิงนวมาลิกา ๑๗๖

บทที่ ๑๑ เรื่องของมิตรคุปตะ ๑๗๙

ตัวละครบทที่ ๑๑ ๑๗๙

- มิตรคุปตะพบโกศทาสะ ๑๘๑
- มิตรคุปตะพบนางจันทร์เสนาคนรักของโกศทาสะ ๑๘๒
- เจ้าหญิงกันทุกาเวตีร่าเerieะคลีถวายเป็นแม่ทูลดา ๑๘๔
- มิตรคุปตะเข้าไปในอุทยาน และถูกภีมธันวันจับโยนทะเล ๑๘๗
- พวกชาวกรีกเดินเรือผ่านมา ช่วยมิตรคุปตะไว้ ๑๘๙
- ภีมธันวันยกกองทัพมาล้อมเรือไว้ มิตรคุปตะอาสาออกสู้จนชนะ จับภีมธันวันได้ ๑๘๙

- มิตรคุปตะเดินเรือถึงเกาะแห่งหนึ่ง ได้พบพรหมรากษส	๑๙๐
- มิตรคุปตะตอบปริศนาของพรหมรากษสด้วยเรื่องเล่า ๔ เรื่อง	๑๙๑
- เรื่องนางธูมินี	๑๙๑
- เรื่องนางโคมินี	๑๙๔
- เรื่องนางนิมพวดี	๑๙๘
- เรื่องนางนิตัมพวดี	๒๐๒
- พรหมรากษสกับมิตรคุปตะช่วยเจ้าหญิงกัณฑกาวดีจากรากษสตนหนึ่ง	๒๐๗
- มิตรคุปตะพาเจ้าหญิงกัณฑกาวดีกลับเมืองของนาง	๒๐๙
- มิตรคุปตะได้เจ้าหญิงกัณฑกาวดีเป็นภรรยา	๒๐๙

บทที่ ๑๒ เรื่องของมณฑรคุปตะ ๒๑๑

ตัวละครบทที่ ๑๒	๒๑๑
- จอมเวทมนตร์ใช้ให้รากษสนำตัวเจ้าหญิงกนกเลขามาให้	๒๑๒
- มณฑรคุปตะช่วยเจ้าหญิงกนกเลขาจากจอมเวทมนตร์	๒๑๓
- มณฑรคุปตะไปอยู่ร่วมกับเจ้าหญิงกนกเลขาที่ตำหนักใน	๒๑๖
- ราชาชัยสิงหะยกทัพมาโจมตีเมืองกลิงคะ จับตัวเจ้าหญิงกนกเลขาไป	๒๑๖
- มณฑรคุปตะทำอุบายเพื่อช่วยเจ้าหญิงกนกเลขา	๒๑๗
- มณฑรคุปตะสังหารราชาชัยสิงหะได้ แล้วปลอมตัวเป็นราชาชัยสิงหะ	๒๒๑
- มณฑรคุปตะได้อภิเษกกับเจ้าหญิงกนกเลขา และได้ครองเมือง	๒๒๒

บทที่ ๑๓ เรื่องของวิศรุตตะ ๒๒๕

ตัวละครบทที่ ๑๓	๒๒๕
- วิศรุตตะพบนาลีซังฆะ	๒๒๘
- นาลีซังฆะเล่าเรื่องราวอนันตวรรมัน	๒๒๘
- ราชาวสันตภาณุลงสังหารราชานันตวรรมันแล้วครองเมืองแทน	๒๔๖
- เทวีสุนธราภมเหสีราชานันตวรรมันพร้อมโอรสธิดา	๒๔๖
หนีออกจากเมืองไปอยู่กับราชามิตรวรรมัน	
- เทวีสุนธราภมเหสีมิตรวรรมันจะทำร้ายโอรสจึงให้นาลีซังฆะพาโอรสหนีไป	๒๔๗
- วิศรุตตะทำอุบายสังหารราชามิตรวรรมัน	๒๔๘
- วิศรุตตะทำอุบายสังหารราชาประจันตวรรมัน	๒๔๙

- วิศรุตะทำอุบายให้ชาวเมืองยอมรับเจ้าชายภาสกรวรรมน	๒๕๓
- วิศรุตะได้อภิเษกกับเจ้าหญิงมัญชุวาทินี	๒๕๔
- วิศรุตะสังหารราชาวสันตภานุ	๒๕๘
- เจ้าชายภาสกรวรรมนได้ครองเมือง	๒๕๙

ปัจฉิมบท	๒๖๑
-----------------	-----

- เหล่าราชกุมารมาพบกันพร้อมหน้า	๒๖๑
- ราชาราชหงสะส่งราชสารมาถึงเจ้าชายราชวาทนะให้กลับเมือง	๒๖๑
- เหล่ากุมารปราบราชามาณสาระแห่งแคว้นมาลวะและยึดแคว้นมาลวะไว้ได้	๒๖๔
- เจ้าชายราชวาทนะไปรับนางอวันตีสุนทรีและปล่อยบุษโปทภาวะเป็นอิสระ	๒๖๕
- กุมารทั้งสิบเดินทางถึงเมืองบุษปบุรีและรู้ว่าราชาราชหงสะจะไปเป็นวานปรสภ์	๒๖๕
- ฤๅษีวามเทวะเตือนไม่ให้เหล่ากุมารคัดค้านการตัดสินใจของราชาราชหงสะ	๒๖๖
- กุมารทั้งสิบได้ปกครองดินแดนต่างๆ	๒๖๖

อภิธานศัพท์	๒๖๙
--------------------	-----

หนังสืออ้างอิง	๒๙๗
-----------------------	-----

มูลนิธิตมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา	๒๙๙
---------------------------------------	-----

พระนามและรายนามคณะกรรมการมูลนิธิตมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา	๓๐๐
--	-----

ประวัติและผลงานของศิลปินผู้วาดภาพ	๓๐๑
--	-----

ประวัติและผลงานของคณะผู้แปล	๓๐๕
------------------------------------	-----

คณะผู้จัดทำ	๓๑๗
--------------------	-----

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑	กุมารทั้งสิบในป่า	๒๐
ภาพที่ ๒	เจ้าชายราชวาทนะแอบลงไปเมืองบาดาล	๒๗
ภาพที่ ๓	โสมทัตตะกับนางวามโลจนาไปบูชาพระศิวะที่เทวาลัย	๓๘
ภาพที่ ๔	บุษโปทภาวะช่วยบิดาซึ่งตกมาจากหน้าผา	๔๔
ภาพที่ ๕	บุษโปทภาวะสังหารท้าวธรรมันผู้หยาบซ้ำ	๕๑
ภาพที่ ๖	เจ้าชายราชวาทนะลอบเข้าตำหนักในของเจ้าหญิงวันดีสุนทรี	๕๕
ภาพที่ ๗	เจ้าชายราชวาทนะเข้าพิธีแต่งงานกับเจ้าหญิงวันดีสุนทรีต่อหน้ากองไฟ	๖๖
ภาพที่ ๘	เจ้าชายราชวาทนะถูกราชาจันทรธรรมันจับขังไว้ในกรง	๗๔
ภาพที่ ๙	นางคณิกาภามัญญชรีทำมายาลวงมุนีมรีจิ	๙๒
ภาพที่ ๑๐	เจ้าชายอุปहारธรรมันขุดอุโมงค์จากคุกเข้าไปหาเจ้าหญิงอัมพาลิกา ขณะนางหลับอยู่ในตำหนัก	๑๑๗
ภาพที่ ๑๑	เจ้าชายอุปहारธรรมันประหารราชาวิกฎธรรมันในพิธีชุบตัว แล้วสวมรอยเป็นราชาวิกฎธรรมัน	๑๓๙
ภาพที่ ๑๒	อรรธปาละขุดอุโมงค์ลอบไปยังตำหนักใน ระหว่างทางพบเจ้าหญิงมณิกระณีในในห้องใต้ดิน	๑๕๙
ภาพที่ ๑๓	นางตาราลิอัมประมดีไปยังตำหนักในของเจ้าหญิงนวมาลิกา	๑๖๘
ภาพที่ ๑๔	เจ้าหญิงกันทุกาตีเดาะคลีบุชาเจ้าแม่ทุรคา	๑๘๕
ภาพที่ ๑๕	มิตรคุปตะถูกเจ้าชายภีมธันวันจับถ่วงทะเล พวกกรีกผ่านมาพบจึงช่วยไว้	๑๘๘
ภาพที่ ๑๖	มิตรคุปตะเห็นรากษสอุมเจ้าหญิงกันทุกาตีเหาะผ่านมา	๒๐๘
ภาพที่ ๑๗	มันตรคุปตะช่วยเจ้าหญิงกนกเลขาไว้ขณะที่จอมเวทมนตร์กำลังจะฆ่านาง	๒๑๔
ภาพที่ ๑๘	ราชวสันตภานุยกทัพมาช่วยราชานันทธรรมัน	๒๔๔
ภาพที่ ๑๙	วิศรุตะไปยังเทวาลัยเจ้าแม่ทุรคา	๒๕๒
ภาพที่ ๒๐	กุมารทั้งสิบที่เมืองบุษปบุรี	๒๖๓

บทที่ ๑

กำเนิดเหล่ากุมาร

ตัวละคร (เรียงชื่อตามลำดับที่ปรากฏในเรื่อง)

ราชหงสะ	ราชาแห่งปุษปปุรี แคว้นมคธ, ชายาชื่อวสุมดี, บิดาของเจ้าชายราชวาหนะ
วสุมดี	ชายาของราชาราชหงสะ, มารดาของเจ้าชายราชวาหนะ
ธรรมปาละ	มนตรีของราชาราชหงสะ, บิดาของสุมันตระ สุมิตระ และกามปาละ
ปัทโมทภาวะ	มนตรีของราชาราชหงสะ, บิดาของรัตโนทภาวะและสุศรุตะ
สิตยวรรมัน	มนตรีของราชาราชหงสะ, บิดาของสุมดีและสัตยวรรมัน
สุมดี	บุตรของสิตยวรรมัน (มนตรีของราชาราชหงสะ), พี่ชายของสัตยวรรมัน, บิดาของประมดี (ตามบทที่ ๑), รับเลี้ยงโสมทัตตะบุตรของสัตยวรรมัน
สัตยวรรมัน	บุตรของสิตยวรรมัน (มนตรีของราชาราชหงสะ), น้องชายของสุมดี, ภรรยาชื่อกาลีและเคารีซึ่งเป็นพี่น้องกัน, บิดาของโสมทัตตะ
สุมันตระ	บุตรของธรรมปาละ (มนตรีของราชาราชหงสะ), บิดาของมันตรคุปตะ
สุมิตระ	บุตรของธรรมปาละ (มนตรีของราชาราชหงสะ), บิดาของมิตรคุปตะ

กามปาละ	บุตรของธรรมปาละ (มนตรีของราชาราชหงสะ), บิดาของอรรถปาละ
สุศรุตะ	บุตรของปัทโมทกวะ (มนตรีของราชาราชหงสะ), บิดาของวิศรุตะ
รัตโนทกวะ	บุตรของปัทโมทกวะ (มนตรีของราชาราชหงสะ)
มานสาระ	ราชาแห่งแคว้นมาลวะ, ผู้พิชิตราชาราชหงสะ
วามเทวะ	ดาบสผู้รู้อดีต ปัจจุบัน อนาคต, ผู้ที่ราชาราชหงสะไปขอพึ่ง, อาจารย์ของกุมารทั้งสิบ
ราชวาหนะ	หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, โอรสของราชาราชหงสะกับนางวสุมตี, พระบิดาถูกชิงราชสมบัติ ต้องไปอยู่ป่า พระมารดาให้กำเนิดเจ้าชายราชวาหนะในป่า, มีสหายตั้งแต่วัยเยาว์ ๔ คน ได้แก่ ประมดี มิตรคุปตะ มันตรคุปตะ วิศรุตะ เจ้าชายอุปหารวรรณ เจ้าชายอุปหารวรรณ ปุષโปทกวะ อรรถปาละ และโสมทัตตะ
ประมดี	สหายของเจ้าชายราชวาหนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, บุตรของมนตรีสุมตี (ในบทอื่นๆ นอกจากบทที่ ๑ ประมดีเป็นบุตรของกามปาละ), กำเนิดพร้อมกับเจ้าชายราชวาหนะและเจริณูวัยมาด้วยกัน
มิตรคุปตะ	สหายของเจ้าชายราชวาหนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, บุตรของมนตรีสุมิตระ, กำเนิดพร้อมกับเจ้าชายราชวาหนะและเจริณูวัยมาด้วยกัน
มันตรคุปตะ	สหายของเจ้าชายราชวาหนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, บุตรของมนตรีสุมันตระ, กำเนิดพร้อมกับเจ้าชายราชวาหนะและเจริณูวัยมาด้วยกัน
วิศรุตะ	สหายของเจ้าชายราชวาหนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, บุตรของมนตรีสุศรุตะ, กำเนิดพร้อมกับเจ้าชายราชวาหนะและเจริณูวัยมาด้วยกัน
อุปหารวรรณ	สหายของเจ้าชายราชวาหนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, โอรสของราชาประหารวรรณแห่งแคว้นวิเทหะกับนางปริยัมวทา, คู่แฝดของเจ้าชายอุปหารวรรณ, ขณะที่ราชาประหารวรรณหนีสงคราม

	เข้าป่า แม่มนมอุ้มเจ้าชายตามไป เจ้าชายตกไปอยู่ในมือของชาวป่า ซึ่งนำไปบูชายักษ์ ดาบสช่วยไว้ได้แล้วนำไปถวายราชาราชหงสะ
อุปहारวรรณ	สหายของเจ้าชายราชวาทนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, โอรสของราชาประหารวรรณแห่งแคว้นวิเทหะกับนางปริยัมวทา, คู่แฝดของเจ้าชายอุปहारวรรณ, ขณะที่ราชาประหารวรรณหนีสงครามเข้าป่า บุตรสาวแม่มนมอุ้มเจ้าชายตามไป ระหว่างนั้นเจ้าชายถูกชาวป่าลักพาตัวไป ภรรยาชาวป่านำเจ้าชายมาถวายราชาราชหงสะ
ประหารวรรณ	ราชาแห่งแคว้นวิเทหะ, ชายาชื่อปริยัมวทา, สหายของราชาราชหงสะ, ช่วยราชาราชหงสะสู้กับราชาแห่งแคว้นมาลวะแต่พ่ายแพ้ ต้องหนีเข้าป่าและพลัดกับโอรสทั้งสองคือเจ้าชายอุปहारวรรณและเจ้าชายอุปहारวรรณ
โสมเทวศรรมัน	ศิษย์ของมุนีวามเทวะ, ได้รับกุมารจากหญิงชราผู้เป็นแม่มนมของนางสุวฤตดา (ภรรยาของรตโนทกวะ) มารดาของกุมารที่พลัดพรากจากกันเมื่อเรือแตก, โสมเทวศรรมันถวายกุมารนั้นให้ราชาราชหงสะซึ่งตั้งชื่อให้ว่าปุษโปทกวะ
กาลคุปตะ	พ่อค้าแห่งเกาะกาลยวณะ, บิดาของนางสุวฤตดาภรรยาของรตโนทกวะ
สุวฤตดา	ธิดาของกาลคุปตะ, ภรรยาของรตโนทกวะ
ปุษโปทกวะ	สหายของเจ้าชายราชวาทนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, บุตรของรตโนทกวะกับนางสุวฤตดาซึ่งพลัดพรากกันไปขณะเรือแตก, นางสุวฤตดาให้กำเนิดปุษโปทกวะในป่า, หญิงชราพี่เลี้ยงของนางสุวฤตดาซึ่งอุ้มเจ้าชายอยู่ตกใจกลัวช้างป่าจึงทิ้งเจ้าชายไป ดาบสโสมเทวศรรมันนำเจ้าชายไปถวายราชาราชหงสะ
ดาราวลี	ยักษ์, ธิดาของยักษ์มณิภัทร, ภรรยาของกามปาละ, มารดาของประมดี, รับเลี้ยงอรรธปาละไว้เป็นลูก แล้วนำไปถวายนางวสุมตีเมหสิราชาราชหงสะเพื่อให้เป็นสหายของเจ้าชายราชวาทนะ

มณิภัทร	ยักษ์, บิดาของนางตาราวลี
อรรณพาละ	สหายของเจ้าชายราชวาทนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, บุตรกามपालะ กับนางกานติมตี, เมื่อแรกเกิดถูกนำไปทิ้ง นางตาราวลีพบเข้า จึงเลี้ยงเป็นลูกแล้วนำไปถวายให้เป็นข้ารับใช้เจ้าชายราชวาทนะ
กาลิ	ลูกสาวพราหมณ์, พี่สาวนางเคารี, ภรรยาของสัตยวรรณ, อัจฉาที่นางเคารีภรรยาอีกคนหนึ่งให้กำเนิดบุตรชาย จึงหลอกพาทารกนั้นกับแม่นมไปทิ้งน้ำ
เคารี	ลูกสาวพราหมณ์, น้องสาวนางกาลิ, ภรรยาอีกคนหนึ่งของสัตยวรรณ, แม่ของโสมทัตตะ
โสมทัตตะ	สหายของเจ้าชายราชวาทนะ, หนึ่งในกุมารทั้งสิบ, บุตรของสัตยวรรณกับนางเคารี, เมื่อแรกเกิดถูกนางกาลิแม่เลี้ยงหลอกพาไปทิ้งน้ำพร้อมแม่นม แม่นมพาขึ้นฝั่งได้แต่นางถูกงูกัดเสียชีวิต ศิษย์ของวามเทวะนำทารกนั้นไปถวายราชาราชหงสะ, สมุติพี่ชายของสัตยวรรณเป็นผู้เลี้ยงดูโสมทัตตะ

ขอพระบาทของพระวิษณุตรีวิกรม*ซึ่งเป็นประดุกเสาหลัก
จงประทานความสุขสวัสดิ์แด่ท่าน
พระบาทนั้นเป็นคั่นของจักรซึ่งเปรียบประดุกจักรวาล
เป็นก้านของดอกบัวซึ่งเป็นที่กำเนิดของพระพรหม
เป็นเสากระโดงเรือซึ่งเปรียบประดุกแผ่นดิน
เป็นเสาของผืนธงซึ่งเปรียบประดุกแม่น้ำคงคาสวรรค์ที่ไหลเอื่อยๆ
เป็นแกนของล้อรถซึ่งเปรียบประดุกดาราจักร
เป็นเสาศิลาแห่งชัยชนะเหนือสามโลก
และเป็นไม้ลงทัณฑ์ของพระยมที่พิฆาตเหล่าศัตรูของเทวดา

มีนครแห่งหนึ่งนามว่าปุชปปุรี*เป็นแม่แบบแห่งนครทั้งปวง เป็นยอดแห่งแคว้นมคธ
มีมหาสมุทรกว้างใหญ่ไพศาล ผู้คนกล่าวขวัญอยู่ตลอดเวลาถึงสินค้าและอัญมณีที่เรียงราย
อยู่ตามร้านค้านับไม่ถ้วน

ในมหานครนั้นมีพระราชองค์หนึ่งนามว่าราชหงสะ ผู้มีพาหาชูขึ้นประดุกภูเขา
มันตระที่ตั่งขึ้นคราวกวนเกษียรสมุทร เกษียรสมุทรนั้นคือปวงข้าศึกที่น่าสะพรึงกลัว ผงมกร
คือเหล่าม้าและช้างศึก คลื่นสูงคือทิวแถวของนักรบ พระองค์ทรงรูปโฉมงดงาม เกียรติยศ
พุ่งขจรและเลื่องลือทั่วทุกสารทิศ เกียรติยศเป็นสีขาว*เหมือนดอกเลา, ภูเขาไกลาสะ, เสียง
สรวลของพระศิวะ, น่านม, น้ำ, ช้างเอราวัณ, หงส์, ไยบัว, สร้อยไข่มุก, หิมะ, การบูร,
ดอกมะลิซ้อน และพระจันทร์สีชิตในฤดูใบไม้ร่วง ขณะเหล่าอัปสรแรกตรุณเทียวเปลิดเพลิน
อยู่ในอุทยานของพระอินทร์ ก็ขับลำสรเสริญเกียรติยศอันมีอาจประมาณได้ของพระองค์
อยู่เนืองๆ พระองค์เสวยสุขจากแผ่นดินที่ล้อมรอบด้วยมหาสมุทรซึ่งเปรียบเหมือนหญิงงาม
ที่คาดสายสะอึง มหาสมุทรนั้นเป็นแหล่งของอัญมณีเม็ดใหญ่งดงามราวกับอัญมณีที่ประดับ
ยอดเขาพระสุเมรุ

หมู่พราหมณ์ของพระองค์คือเทพบนแผ่นดิน ผู้รู้เรื่องและเพียบพร้อมด้วยความรู้
วิเศษโดดเด่น ผู้ดำรงอยู่ได้ด้วยทักษิณาและการบูชาบวงสรวงเป็นนิตย์ พระองค์เป็นดังดวง
อาทิตย์เที่ยงวันที่แผ่ผลาญข้าศึกตลอดเวลาด้วยความร้อนคือพระราชอำนาจ ทรงมีความงาม
น่าพึงใจไร้ที่ติเหมือนพระกามเทพผู้หึงทะนงในความงามเลิศ

พระชายาผู้ปราดเปรื่องของพระองค์นามว่าวสุมดี เป็นยอดมณีแห่งเหล่าหญิงงาม ประหนึ่งว่าเมื่อพระกามเทพถูกพระศิวะผู้พิโรธแผดเผาด้วยตาไฟจนกลายเป็นภัสสมรุธแล้ว ในขณะนั้นสิ่งต่างๆ ของพระกามเทพจึงคิดด้วยความหวาดกลัวว่า “เราจะไปอยู่ในร่างของสตรี ผู้งามไม่มีที่ติ” แถวของผึ้ง [ที่เป็นสายธนูของพระกามเทพ] จึงกลายเป็นเกศาตกค้างของนาง ดวงจันทร์อันเป็นบ่อเกิดแห่งความรักกลายเป็นดวงหน้าที่งามเย้ยดอกบัว ปลาทั้งคู่บนธงแห่ง ชัยชนะกลายเป็นดวงเนตรทั้งคู่ ลมจากภูเขามัลลยะ*อันเป็นแม่ทัพของพระกามเทพกลายเป็นลมหายใจ ใบไม้อ่อนในวสันตฤดูที่คอยทิ่มแทงใจผู้จากคนรักนั้นกลายเป็นริมฝีปากกลางที่ เหมือนผลตำลึง สังข์แห่งชัยชนะกลายเป็นศอที่เป็นปล้องงาม หม้อน้ำทั้งคู่ที่เปี่ยมน้ำ [ซึ่งวาง อยู่หน้าประตุนนทียรของพระกามเทพ] กลายเป็นถันที่คู่กันอยู่เสมอเหมือนคู่นกจากพราก บัวอ่อนยิ่งสองก้านที่เป็นสายธนูกลายเป็นพาดอกบัวตูมสีขาวยกแอ้มที่พระกามเทพตัด หูลิ้นแลดูคล้ายกระแสน้ำวนของแม่น้ำคงคานั้นกลายเป็นนาภี ล้อรถศึกกลายเป็นโสณีใหญ่ ที่ทำให้โยคีไม่บรรลุปาหมาย ต้นกล้วยงดงามทั้งคู่อันเป็นเสาประกาศชัยชนะกลายเป็นอูรุ ทั้งคู่ที่ขัดขวางการบำเพ็ญเพียรของนักบวช ดอกบัวพันกลีบที่เป็นฉัตรกลายเป็นยุคลบาท ดอกไม้ทั้งหลายที่เป็นลูกศรนั้นกลายเป็นส่วนอื่นๆ ของร่างกายนาง

ในปุષปะปฐีที่เหนือกว่านครอมราวดีของพระอินทร์ นางวสุมดีประทับอยู่อย่างมีความสุข กับราชาแห่งแคว้นมคธและได้รับการปรนเปรอด้วยอนันตโภครทรัพย์ เหมือนพระแม่ธรณีวสุมดี ประทับอยู่บนพังพานของพญานันตนาคราช

พระราชามีมนตรีที่สืบตระกูลมาสามคนผู้จงรักภักดีอย่างยิ่ง นามว่าธรรมปาละ ปัทโมทกวะ และสัตยธรรมัน ร่วมมือกันปฏิบัติราชกิจที่ต้องใช้ปัญญาและความรู้ซึ่งแม้แต่ พระพหูสบัติยังต้องใช้เวลาใคร่ครวญ พวกเขามีบุตรดังนี้ สัตยธรรมันมีบุตรชื่อสุมดีและสัตย ธรรมัน ธรรมปาละมีบุตรชื่อสุมนัตระกูล สุมิตระ และกามปาละ ปัทโมทกวะมีบุตรชื่อสุศรรุตะ และรัตโนทกวะ

ในบรรดาบุตรเหล่านั้น สัตยธรรมันเป็นผู้มีศีลธรรม ตระหนักถึงความไร้แก่นสาร ของสังสารวัฏจึงปรารถนาจะออกจาริกแสวงบุญไปยังดินแดนอื่น กามปาละเป็นอันธพาล ชอบคบพวกกาฬาก พวกตैनกินรำกิน และหญิงคณิกา ละเมิดคำสั่งพ่อและพี่ชาย ออก เทียวพนเจรไปตามดินแดนต่างๆ ส่วนรัตโนทกวะเป็นผู้เชี่ยวชาญการค้าจึงออกเดินเรือข้าม

มหาสมุทร เมื่อบิดาทั้งสามสิ้นชีวิต บุตรมนตรีอีกสี่คน [สุเมติ สุมนัตระ สุมิตระ และสุศุระตะ] ก็สืบทอดหน้าที่ของบิดาตามเดิม

ราชาราชหงสะแห่งแคว้นมคธเป็นผู้แต่งศรแหลมคมเสียบยอดเศียรของพระราชในสนามรบนับครั้งไม่ถ้วน พระองค์ใช้ศัสตราวุธต่างๆ รบด้วยความชำนาญชาญ ทำให้มณฑลแห่งช้างประจำทิศที่ตีนตระหนกเสียงดังกึกก้องอย่างยี่งนั้นปั่นป่วนด้วยเสียงกระหึ่มของกลองศึกซึ่งข่มเสียงของมหาสมุทรจนราบคาบ จตุรคพลของพระองค์ทำให้แผ่นดินยวบลงด้วยน้ำหนักของกองทัพจนเศียรของพญาเศษนาค*ต้องรับภาระอย่างหนัก ด้วยความกระหายสงครามพระองค์จึงออกรบกับราชามานสาระแห่งแคว้นมัลวะผู้เป็นนักรบยิ่งใหญ่ทำสงครามมาแล้วหลายครั้ง ผู้เปี่ยมด้วยความหยิ่งผยองและพลกำลังมากล้น ผู้นำทัพช้างมุงหน้าออกรบอย่างมูทะลุเต็มกำลังราวกับว่าตนเองเป็นปางหนึ่งของสงคราม

บัดนั้นสงครามของกษัตริย์ทั้งสองได้เกิดขึ้น กองทัพปะทะกับกองทัพ มือต่อมือและดาบประดาบ ทิวทุกสารทิศไม่ได้ยินเสียงใดเลยนอกจากเสียงกลองศึกที่กลบเสียงอื่น กีบม้าและล้อรถทำให้แผ่นดินแตกเป็นเสียงๆ เกิดเป็นฝุ่นกระจายทั่วท้องฟ้า ส่วนบนพื้นดินนั้นน้ำมันจากขมับของกองทัพช้างช่วยชะล้างฝุ่นราวกับเปิดม่านของพลับพลาให้บรรดาอัปสรลงมาเลือกคู่ใหม่

ในการศึกครั้งนั้น เมื่อทำลายกองทัพทั้งหลายของฝ่ายตรงข้ามไปแล้ว ราชหงสะราชาแห่งแคว้นมคธก็จับมานสาระราชาแห่งแคว้นมัลวะได้ทั้งเป็น แต่เมตตาคืนราชสมบัติให้ราชามานสาระ

จากนั้นราชาราชหงสะปกครองแผ่นดินที่มีมหาสมุทรล้อมรอบแต่ผู้เดียว พระองค์ไม่มีโอรสจึงบูชาพระนารายณ์อย่างต่อเนื่องในฐานะเทพเพียงองค์เดียวผู้สร้างสากลโลก ต่อมาวันหนึ่งในยามปัจจุสมัยใกล้รุ่ง นางวสุเมตีเทวีผู้เป็นอัครมเหสีมีสุบินนิมิตอันประเสริฐว่า “เจ้าจักได้สิ่งประสงค์ดังผลกัลปพฤกษ์จากพระราช” ในกาลนั้นนางก็ทรงครรภ์ดุษเป็นดอกไม้แห่งความปรารถนาของพระสวามี ฝ่ายพระราชผู้รู้เรื่องเลศกว่าพระอินทร์เรียกประชุมหมู่ราชาผู้เป็นสหายมาร่วมพิธีสีมันตะ*แก่พระเทวี เป็นพิธีที่คู่ควรกับความปรารถนาและความรุ่งเรืองของพระองค์เอง

วันหนึ่ง ราชาราชหงสะผู้เลิศด้วยคุณความดีประทับบนสิงหาสนบัลลังก์ในท้องพระโรง